

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
4/2023 (LXI)
<https://doi.org/10.36770/bp.847>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Katarzyna Duda*

Uniwersytet Jagielloński, Polska / Jagiellonian University in Kraków, Poland

ORCID: 0000-0001-5303-3760

Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych utworów współczesnej literatury rosyjskiej)

Virtual Reality of the Post-Modern World (Examples from
Contemporary Russian Literature)

Abstract: The aim of the article presented here is to define virtual reality in a post-modern world in which revolutionary technological transformations are taking place before our eyes. Thus, we are witnessing the implementation into our existence of new entities created in the first instance by the sciences including information technology, biotechnology, genetic engineering, and nanotechnology. The latter fields of knowledge have become our research object, with examples drawn from selected works of contemporary Russian literature. It turns out that transhumanism in Russia has its prehistory, for example, the cosmism of Nikolai Fyodorov, and is intensively developing in the present day, for example, the organisation, the Russian Transhumanist Movement. In terms of fiction related to the desire to transform homo sapiens into homo superior, Andrei Platonov, Yevgeny Zamiatin, Mikhail Bulgakov highlight this trend. In contemporary times, the themes of transhumanism, immortality, cryonics, and artificial intelligence have been taken up by Tatyana Tolstaya, Olga Slavnikova, Victor Pelevin, Vladimir Sorokin, among others. On the pages of their novels, they present how utopia understood as a pipe dream is transformed

* Katarzyna Duda – prof. zw. dr hab. w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego; autorka m.in. monografii: *Szkice o prozie rosyjskiej XXI wieku (Ulicka, Szyszkina, Pelewin, Minajew, Sienczyn, Kuricyn, Starobiniec...)* (2017).

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

into utopia – an experiment. The rapid development of civilization forces us to have moral doubts: “unfrozen” after a few hundred years, man may not adapt in a new environment. Artificial intelligence threatens to transform human beings into their replicas, cyborgs, taking over people’s jobs and threatening unemployment. This in turn contradicts the idea of eternal life, raising questions about whether replicas of humans will be endowed with consciousness and emotions, or whether humans transformed from creatures to creators will still remain human.

Keywords: modern literature, transhumanism, Artificial Intelligence, change of values.

Rozważania związane z postępowaniem cywilizacyjnym, z obrazem przyszłości wyobrażonej bądź zaprojektowanej nie są jedynie kwestią XXI wieku. Jak słusznie zauważa Wanda Supa, należy pamiętać, że przepowiadaniem przyszłości wszelkimi możliwymi sposobami zajmowali się ludzie już od czasów prehistorycznych i zajmować się tym będą zapewne do końca istnienia ziemskiej cywilizacji, ponieważ procesy prognozowania przyszłości łączą się z formułowaniem pytań o początek i koniec ludzkiego życia, jego sens, pośmiertny los... Spojrzenie w wyobrażoną przyszłość odzwierciedla nadzieje i niepokój pokoleń¹. Ponadto, takie futurystyczne przepowiednie zdarzają się najczęściej w czasach wojen, rewolucji, różnego rodzaju katastrof, czy to naturalnych, czy też spowodowanych przez samego człowieka. Oprócz „profesjonalnych” badaczy wizji futurystycznych, w chwilach zamętu, pojawiają się też magowie, wróżbici, nawiedzeni..., oszukujący ludzi robiąc biznes z ich naiwności, bazując na pragnieniu szczęścia klientów. Dość wspomnieć znanego „uzdrowiciela” najcięższych chorób i „anestezjologa” w jednej osobie – Anatolija Kaszpirowskiego, bądź Czumaka, który w okresie pierestrojki jeździł od wsi do wsi i machając rękami nad wystawionymi przed zagrodami pojemnikami z mlekiem, zwiększając jeden udój z dwóch do piętnastu litrów². Tę tendencję odzwierciedliła również rosyjska literatura masowa: na przykład bohaterka powieści *Casual. Zwyczajna historia*³ regularnie odwiedza wróżbitę Nowych Rosjan, opowiadającego jej to, co akurat pragnie usłyszeć.

¹ W. Supa, *Проблемы антропологии будущего в современной русской прозе*, [w:] *W kręgu problemów antropologii literatury. Antropologia przyszłości*, red. W. Supa, E. Pańkowska, Białystok 2018, s. 9.

² D. Remnicki, *Zmartwychwstanie. Walka o nową Rosję*, przeł. M. Słysz, Warszawa 1997, s. 218.

³ O. Robski, *Casual. Zwyczajna historia. Dyskretny urok rosyjskiej burżuazji*, przeł. M. Buchalik, Kraków 2006, s. 46.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

W literaturze rosyjskiej jest wielu pisarzy-futurologów, twórców *science fiction*, którzy na długo przed naukowcami przewidzieli możliwość zaistnienia w przyszłości określonych tendencji, wdrożenia w życie nie zawsze jednoznacznych moralnie ideałów.

- Przyjdzie, a imię jego będzie człowiek-bóg.
- Bóg-człowiek?
- Człowiek-bóg, w tym różnica⁴.

Powyższa, krótka wymiana zdań pomiędzy Kiriłowem a Stawroginem wprowadza nas w samo sedno sporu o powierzenie losów ludzkości małej grupie ludzi (w interesującym nas przypadku naukowców) starających się zaprogramować przyszłość przejmując siłę sprawczą Boga. W tym punkcie zasadność życia w wirtualnej rzeczywistości okazuje się wielce wątpliwa. Mimo tego jednak pragnienie znalezienia się w nowym wspaniałym świecie stale towarzyszy ludziom. W powieści Olgi Sławnikowej 2017 odnajdujemy charakterystyczne pod tym względem zdanie: „Wydawało się, że nie tylko Kryłow, ale również wszyscy naokoło pochłonięci ruchem pociągu zmierzającego w północnym kierunku liczą na jakąś lepszą przyszłość”⁵. W odniesieniu do tego pragnienia następuje przededefiniowanie pojęć i przeformułowanie stanowisk badawczych⁶, akcentujących konieczność nie tylko stałego, szybkiego ulepszania wszystkiego, co wiąże się z człowiekiem, ale też wyjścia poza przestrzeń człowieka takiego, jak ten, którego znamy, ku istotom humanoidalnym, klonom, awatarom przerzuconym z ewolucji biologicznej do ewolucji technologicznej. W ten sposób z utopii rozumianej jako mrzonka, nieziszczalne marzenie, przechodzimy do utopii nauki, opartej na eksperymencie stopionym z pytaniem: „Czy to w ogóle może działać?”⁷.

I tu znów, po raz kolejny w dziejach okazuje się, że utopie dają się realizować, tyle że nie zawsze z zamierzonym przez uczonych skutkiem. Badania prowadzone przez inżynierię genetyczną, biotechnologię, nanotechnologię... są znacznie bardziej ekspansywne w promowaniu wyników swych eksperymentów

⁴ F. Dostojewski, *Biesy*, przeł. A. Pomorski, Kraków 2021, s. 283.

⁵ O. Sławnikowa, 2017, przeł. O. Morańska, Katowice 2013, s. 9.

⁶ A. Marzec, *Antropocień. Filozofia i estetyka po końcu świata*, Warszawa 2021, s. 71.

⁷ J. Szacki, *Spotkania z utopią*, Warszawa 2000, s. 30.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

niż doświadczenia mające miejsce jeszcze kilkanaście lat temu. *Homo sapiens* poprzez jego pośrednie wcielenia takie jak *homo brandicus*, *homo zappiens* ma osiągnąć stan *homo superior* – osobnika nie znającego bólu, cierpienia, pozbawionego niepokoju i wyrzutów sumienia. Od razu jednak rodzą się tu wątpliwości natury moralnej: czy taka istota będzie nadal człowiekiem, zwłaszcza w sytuacji, gdy pozbawi się ją decyzyjności i wolnego wyboru? Taki namysł istniał od dawna, w pierwszej połowie XX stulecia wyrażony został przez Dzikusa, bohatera *Nowego wspaniałego świata* Aldousa Huxleya – antyutopii wzorowanej na *My Jewgienija Zamiatina*:

Ależ ja nie chcę komfortu. Ja chcę Boga. Chcę poezji. Chcę prawdziwego niebezpieczeństwa. Chcę wolności. Chcę dobra. Chcę grzechu.

– W gruncie rzeczy – powiedział Mustapha Mond – żądasz prawa do bycia nieszczęśliwym.

– Dobrze więc – rzekł Dzikus wyzywająco. Żądam prawa do bycia nieszczęśliwym. Nie mówiąc już o prawie do stania się starym, brzydkim i niedołężnym, prawie do tego, aby mieć syfilis i raka; prawie do braku jedzenia; prawie do bycia zawszonym; prawie do życia w stałym niepokoju o jutro; prawie do zarażenia się tyfusem; prawie do tego, aby podlegać cierpieniom wszelkiego rodzaju”⁸.

Tyrada Dzikusa stanowi swego rodzaju przesłanie dla jego potomnych: postludzi w postnowoczesnym świecie, a jednocześnie jest wstępem do współczesnego dyskursu o transhumanizmie.

Sam termin *transhumanizm* utworzony został przez biologa Juliana Huxleya w 1957 roku⁹. Nie przyjęło się jednak zaproponowane przez niego pojęcie tego terminu¹⁰. Nowoczesną definicję transhumanizmu sformułował filozof Max More:

Transhumanizm to klasa filozofii, które próbują kierować nas w stronę kondycji postludzkiej. Transhumanizm dzieli wiele elementów z humanizmem – przede wszystkim szacunek dla rozwoju i nauki, nacisk na postęp i docenianie roli człowieczeństwa (czy

⁸ A. Huxley, *Nowy wspaniały świat*, przeł. B. Baran, Warszawa 2011, s. 399.

⁹ C. Mercer, *Religion and Transhumanism. The Unknown Future of Human Enhancement*, „Praeger”, 17 listopada 2014, s. 5.

¹⁰ „człowiek pozostający człowiekiem, ale wykraczający poza siebie przez zrealizowanie nowych możliwości odnoszących się do jego natury”, tamże, s. 9.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

transcztowieczeństwa) w życiu. Transhumanizm różni się od humanizmu przez przyzwolenie (a nawet oczekiwanie) na radykalne zmiany w naszej naturze i dostępnych nam możliwościach oferowanych nam przez nauki i technologie¹¹.

Innymi słowy, istotą transhumanizmu jest jego niezachwiana wiara w człowieka i w postęp nauki. Transhumaniści są przekonani, że człowiek nie musi zgadzać się na rolę, jaką na tym świecie przewidziała dla niego natura. Może rzucić jej wyzwanie, stać się kim tylko zechce. Nie musi cierpieć, umierać ani być mentalnym więźniem jakiegokolwiek ustroju czy systemu. Może żyć w takim świecie, w jakim chce, ma prawo zmieniać świat tak, aby uczynić go najlepszym miejscem egzystencji. Ma prawo do szczęścia, spełnienia i wolności od wszelkich materialnych ograniczeń, a także ponad wszystko do zdrowia i życia tak długiego jak to tylko możliwe¹².

Za ojca światowego transhumanizmu uznaje się rosyjskiego filozofa – Mikołaja Fiodorowa – twórcę *Filozofii wspólnego czynu* nakazującej wskrzeszenie przodków, stanowiące „splacenie długu” przez potomnych i, co się z tym wiąże, oczyszczenie Ziemi, by wszyscy zmartwychwstali pomieścili się na jej powierzchni oraz uczynienie Natury podporządkowanej człowiekowi w celu wyeliminowania głodu jako następstwa suszy, powodzi, silnych wiatrów... Nietrudno zauważyć, że najbardziej oddanym idei „moskiewskiego Sokratesa” dziedzicem literackim był Andriej Płatonow. Tę spuściznę obserwować można już w jego utopiach kosmicznych (najbardziej reprezentatywne będzie tu opowiadanie *Szatan myśli*), tyle że ich główni bohaterowie: wynalazcy, domorośli eksperymentatorzy... są zazwyczaj samotni, gotowi zgubić garstkę ludzi za cenę zapewnienia szczęścia ludzkości. W owych czasach były to zaledwie teoretyczne interpretacje transhumanizmu. Dopiero jednak kilkanaście lat temu naukowcy przeszli do fazy praktycznej. Należy podkreślić, że współczesny rosyjski transhumanizm jest bardzo zróżnicowany intelektualnie¹³. Wśród różnorodnych stowarzyszeń i ugrupowań, oprócz kosmizmu, działa m.in. Rosyjski Ruch Transhumanistyczny. Jego głównym celem jest *apgrejdacja* (ang. *to upgrade* – „uaktualnić, unowocześnić”)

¹¹ M. More, *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*, tinyurl.com/bp61-dud-1 [dostęp: 30.10.2022].

¹² K. Całus, *Transhumanizm – wizja nowego człowieka*, „Historia Filozofii” 2018, nr 4, s. 252.

¹³ L. Sykulski, *Rosja i postczłowiek. Rosyjski transhumanizm i idea nieśmiertelności*, „Rosyjska Geopolityka”, 11 listopada 2019, s. 6.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

człowieka w postczłowieka. Strategia Ruchu ma na uwadze to, aby uczynić swoich członków wysokorozwiniętymi, nieśmiertelnymi, nie starzejącymi się, supermentalnymi transludźmi¹⁴.

Za praprzodka takich osobników uznać można wykreowanego przez Władimira Wojnowicza w antyutopii *Moskwa 2042*¹⁵ Supusia. Kiedy bowiem zawiodło radzieckie wychowanie, zwrócono się do metody wyhodowania w tajnych laboratoriach ludzi o pożądanym cechach. Chciano to uczynić za pomocą selekcji materiału genetycznego. Zamiast supermana otrzymano Supusia – istotę bezwolną, wykorzystywaną do prania i sprzątania¹⁶. Przypomnijmy, iż w antyutopii Huxleya mocno uwydatniony został motyw eugeniczny: gwarancją ładu społecznego jest podział ludzi na kasty (Alfy, Bety, Gammy) dokonywany poprzez modyfikację embrionów¹⁷. Pragnienie uwolnienia człowieka od ograniczeń narzuconych mu przez własną biologiczność akcentują współcześni rosyjscy pisarze. Aleksandra Zywert pisze, przy okazji analizy i interpretacji utworu Dmitrija Głuchowskiego *FUTU-RE*, o Falandze – organizacji stojącej na straży kontroli populacji¹⁸. Bez kontroli nad nią ziemi grozi przeludnienie z towarzyszącym mu głodem i ubóstwem. Za komentarz niech posłużą tu słowa wypowiedziane przez bohaterkę 2017:

[...] straszniejsza od wojny atomowej jest wojna ekonomiczna. I może zostać stworzona nie tylko przez fizyków, ale przez każdego mądrałę w każdej dziedzinie nauki. Dzisiaj ludzkość trzyma w ukrytej kieszeni kompletnie nowy świat, w którym nie jest w stanie przeżyć [...]. Z ośmiu miliardów *homo sapiens* siedem i pół do niczego nie jest potrzebne. Najbardziej poszukiwani specjaliści będą w nim niepotrzebni [...]. Nastanie chaos i najlepszym wyjściem z sytuacji będzie wojna: wyszukana, anonimowa, prawie bezszelestna¹⁹.

¹⁴ Zob. <http://transhuman.ru/movement> [dostęp: 30.10.2022].

¹⁵ W. Wojnowicz, *Moskwa 2042*, przeł. H. Broniatowska, Warszawa 1992, s. 116.

¹⁶ A. Dudek, *Władimira Wojnowicza odkrywanie zamysłu, czyli „Życie jakie jest”, [w:] Realści i postmoderniści. Sylwetki współczesnych rosyjskich pisarzy emigracyjnych*, red. L. Suchanek, Kraków 1997, s. 95.

¹⁷ A. Cieślak, *Golem czy postczłowiek? Transhumanizm z perspektywy nie-ludzkiej*, „Acta Humana” 2013, nr 4, s. 103.

¹⁸ A. Zywert, *Przekleństwo nieśmiertelności. Rozważania o niesubordynacji (Dmitrij Głuchowski FUTU-RE)*, [w:] *W kręgu problemów antropologii literatury. Antropologia przyszłości*, dz. cyt., s. 152.

¹⁹ O. Sławnikowa, dz. cyt., s. 187.

Dołącza do tego jeszcze katastrofa ekologiczna, do której doprowadzają w dużym stopniu współczesne przed-post-istoty. Ingerencja pełnych pychy stworzeń prowadzi (a możemy to obserwować m.in. w utworze 2017) do zagłady środowiska naturalnego przegrywającego z przemysłem: Profesor Anfiłogow i Kolan wydzierają ziemi kamienie szlachetne. Za te zdobyczne płacą najwyższą cenę: umierają. Zatrute fabrycznymi ściekami syberyjskie rzeki nie zaspokajają ludzkiego pragnienia.

Nadzór nad rozrodczością skutkować może stratyfikacją społeczną i jeszcze większą różnicą między ubogimi a zamożnymi, dzierżącymi ster władzy i pozbawionymi jakiegokolwiek wpływu na społeczeństwo. W antyutopii *Kyś* Tatiany Tołstoj na czele Fiodoro-Kuźmiczowa stoi Wielki Sanitarz, zaraz za nim Mniejsi Sanitarze, nieco niżej Wielki Rozpalacz, najniżej umieszczeni zostali ludkowie i wygeneraci²⁰. Nietrudno znaleźć tu analogie do George'a Orwella (*Rok 1984*), gdzie dzielnice proli zajmują dużą część przestrzeni miejskiej.

Wiele wątków transhumanistycznych koncentruje się na postgenderyzmie. Jego główną tezą jest fakt, że świat złożony będzie z ludzi-robotów nieposiadających płci. Najbardziej realnym sposobem osiągnięcia tego stał się postęp technologiczny i robotyzacja ludzkiego ciała²¹. Dopiero postpłciowy cyborg mógłby się czuć wolny od kulturowych więzów, jakie jednostce narzuca patriarchalne społeczeństwo w procesie socjalizacji²². Nie oznacza to jednak, że postludzie pozbędą się sfery seksualności. Będzie ona istnieć, jednak przeżycia seksualne przestaną być związane z ciałem, a zaistnieją wyłącznie w umyśle. Postgenderyzm zakłada, że ludzie nie powinni się identyfikować z jakąkolwiek płcią. Najlepszym literackim przedstawicielem tak rozumianego życia intymnego jest Damilola Karpow z powieści *S.N.U.F.F.* Wiktora Pielewina:

Od razu chcę wytłumaczyć, że według swej orientacji seksualnej jestem stuprocentowym *gloomy*. Gloomiec, gloomak, kukłojeb, puparas [...]. Jeśli jesteście pupofobami i macie przesady w tym zakresie, to jest wasz problem [...]. Jeśli nie jesteście w temacie to „puparas” zastąpiło dawne obraźliwe określenie dla „gloomy people”, jakim było pochodne od starołacińskiego słowo „pupa”, czyli „lalka”²³.

²⁰ T. Tołstoj, *Kyś*, przeł. J. Czech, Kraków 2004.

²¹ K. Całus, dz. cyt., s. 242.

²² M. Kamińska, *Niečne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*, Poznań 2011, s. 140–151.

²³ W. Pielewin, *S.N.U.F.F.*, przeł. A. Janowski, Konin 2018, s. 44.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

Mówiąc o transhumanizmie nie można pominąć stanowiącego jego część składową immortalizmu. Celem ludzi zawsze było pragnienie pokonania śmierci. Transhumaniści twierdzą, że stanie się to możliwe, gdy tylko osiągniemy umiejętność wykorzystania odpowiednich procesów technologicznych. Immortalizm zakłada jednak nieśmiertelność, ale niekoniecznie całego ciała, a przede wszystkim umysłu, mózgu, *psyche*, osobowości..., czyli tej części człowieka, w której znajduje się świadomość. Jeśli chodzi o ciało to transhumaniści nie uważają tego za problem, bowiem każdą zużytą część będzie można zamienić jej protezą. I akurat ten pomysł powinien być jak najszerzej wykorzystany w medycynie z jednym jednakże zastrzeżeniem: dostęp do futurystycznej protetyki musi mieć każdy, bez względu na wykształcenie, zajmowane stanowisko, czy pochodzenie społeczne. W dziedzinie medycznej zastosować można również użycie interfejsu neuronowego: mózg człowieka cierpiącego np. na głuchotę połączony zostanie dzięki nanocząsteczkom z odpowiednim urządzeniem komputerowym przekazującym dane do mózgu pacjenta, uruchamiając tym samym komórki odpowiedzialne za słuch. Na uproszczonej zasadzie interfejsu działa wspomniany z ironią przez Pielewinę „implant zębowy” przekazujący informacje Bushowi²⁴.

Metodą unieśmiertelnienia człowieka ma być m.in. kryptonika – zamrożenie człowieka, bądź jego mózgu, w ciekłym azocie o temperaturze -196° Celsjusza. O takim rozwiązaniu marzy bohaterka 2017 – Tamara. Jednak i w tym przypadku pojawiają się dylematy moralne: czy odmrożony po wielu latach osobnik zaadaptuje się w zmienionym otoczeniu, czy zachowa swoją tożsamość, czy naukowcy nie pomylą umysłu ze świadomością, albo, w przypadku odmrożenia mózgu, nie zostanie on przekazany nieodpowiedniemu biorcy? Przypomnijmy, że podobna problematyka zajmowała myśli Michaiła Bułhakowa, gdy pisał w *Psim sercu*²⁵ o przeszczepieniu przysadki mózgowej psu. Marzenia o hibernacji nieobce były też Aleksandrowi Solżenicynowi.

Człowiek stale balansuje na granicy bólu i cierpienia oraz szczęścia i zadowolenia. Transhumaniści wypowiadają się również w tej kwestii. Ich zdaniem ból i cierpienie powinny zostać zniwelowane. Stawiają zatem na maksymalizację przyjemności i minimalizację negatywnych emocji²⁶. Należy więc uwolnić

²⁴ W. Pielewin, *Napój ananasowy dla pięknej damy*, przeł. E. Rojewska-Olejarczuk, Warszawa 2014, s. 38.

²⁵ M. Bułhakow, *Psie serce*, przeł. B. Dohnalik, Warszawa 2018.

²⁶ R. Dawkins, *Samolubny gen*, przeł. M. Skoneczny, Warszawa 2003, s. 38.

istotę ludzką od zależności względem procesów chemicznych zachodzących w jej mózgu. Jeżeli ludzkość doszła do wniosku, że można zmniejszać fizyczne objawy bólowe poprzez stosowanie środków przeciwbólowych, to uzasadniona jest tym samym ingerencja w procesy biochemiczne eliminujące ból psychiczny, a służyć temu mają środki psychodeliczne i najnowsza generacja anestetyków. Zdaniem Davida Pearcea, człowiek przełamał już tabu związane z nienaruszalnością ludzkiej natury, powszechnie stosując środki znieczulające, dlatego nie będzie żadnym moralnym przełomem wprowadzenie w życie proponowanego przez niego programu biologicznego mającego na celu za pomocą biotechnologii i inżynierii genetycznej uczynienie z człowieka istoty wolnej od wszelkiego cierpienia i wypełnienie jego egzystencji wyłącznie pozytywnymi odczuciami²⁷.

Dlatego Karpow (S.N.U.F.F.) zażywa tumanol, a bohater *Napoju ananaso-wego dla pięknej damy* wykorzystuje dobrodziejstwa zmodernizowanej komory deprywacyjnej w celu sprawdzenia efektów deprywacji sensorycznej²⁸. Nieskomplikowane urządzenie wywołuje tzw. doświadczenie psychodeliczne rozumiane jako odmienny stan umysłu różniący się od zwyczajnego stanu świadomości podczas czuwania osiągnięty za pomocą substancji psychodelicznych. Te „odmienne stany świadomości” prowadzą do hedonizmu. Wszystko, nawet tęsknota po bliskim zmarłym, ma być zastąpiona przyjemnością: „Do nieszczęścia – głównej substancji rytuału – zaimplantowała [Tamara – przyp. K.D.] elementy szczęścia i zrobiła to w sposób najprostszy: w «Granicie» [zakład pogrzebowy – przyp. K.D.] działała loteria”²⁹.

Transhumanistom nieobca jest kwestia ciała i cielesności. Ciało nazywają często w sposób lekceważący: *meatware*. Uściślają, że jest to pogardliwe określenie oznaczające człowieka, zwykle użytkownika komputera, analogicznie do opisujących komputer słów *hardware* („sprzęt”) i *software* („oprogramowanie”). W dosłownym tłumaczeniu wskazuje na komponent złożony z mięsa³⁰. Ta pogardliwa definicja sprawia, że otyły Damilola Karpow (S.N.U.F.F.) wyzna:

²⁷ D. Pearce, *The Hedonistic Imperative*, www.hedweb.com/hedethic/hedon2.html [dostęp: 30.10.2022].

²⁸ S. Grof, *Poza mózg. Narodziny, śmierć i transcendencja w psychoterapii*, przeł. J. Szewczyk, Kraków 1999, s. 174.

²⁹ O. Sławnikowa, dz. cyt., s. 157.

³⁰ A. Cieślak, dz. cyt., s. 98.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

Nasza masa ciała to tylko nasza obecność we wszechświecie. Jeżeli ważę sto pięćdziesiąt kilo, to zawartego we mnie życia starczy na dwie statystyczne osoby [...]. Dlatego jestem dobrym pilotem, że przy kierowaniu „Hennelore” polegam na instynkcie – co oznacza, że latam brzuchem. Całym, od razu³¹.

Ciało ludzkie coraz ściślej wiąże się więc z maszyną, z automatem, który przypomina. Jean-Jacques Courtine słusznie zauważa, że w czasie, gdy gwałtownie przybywa ciał wirtualnych, gdy genetyka zbliża się do kopiowania indywidualności, bardziej niż kiedykolwiek konieczne jest zastanowienie się nad granicą człowieczeństwa i jej sprawdzenie³².

O wiele bardziej niż socjotechnika pisarze interesują się tym, co nazwać możemy „wojną w umysłach ludzkich”. Ludzie, zwłaszcza starsi, nie nadążają za nowinkami technicznymi, młode pokolenie jest przebodźcowanie, sygnały odbierane przez mózg ze zbyt dużą częstotliwością powodują dyskomfort. To z kolei prowadzi do rozluźnienia relacji interpersonalnych. Ani mózg, ani świadomość nie są „dostosowane” do tempa życia. Człowiek zaczyna poszukiwać tego, czego dawniej unikano – samotności. Kryłow (2017) swoje małe, obskurne mieszkanie postrzega jako azyl, najprzyjemniejszy dla bohatera *Duchless. Opowieść o nieprawdziwym człowieku*³³ czas to ten spędzony na łonie natury.

Reasumując, twórcy piszą o wirtualnej rzeczywistości z jednej strony jako o niezbędnym „wyposażeniu” ludzi, pomagającym pokonać czas i przestrzeń, a z drugiej strony postrzegając ją jako inwazję cyborgów, zagrażającą temu, co przynależy tylko człowiekowi, jego rozumowi, uczuciom i emocjom. Wirtualność stała się znamiem współczesności³⁴. Użyte przez Zygmunta Baumana³⁵ określenie naszej epoki jako „płynnej nowoczesności” nabiera szczególnego znaczenia, jeśli wymiar „płynności” odniesiemy właśnie do przestrzeni wirtualnej. Ten nowy obszar wyznaczony tempem rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnej, naznaczony „odcieleśnioną” obecnością współczesnego człowieka, coraz

³¹ W. Pielewin, *S.N.U.F.F...*, dz. cyt., s. 44.

³² J.J. Courtine, *Wprowadzenie, [w:] Historia ciała. Różne spojrzenia. Wiek XX*, red. tenże, przeł. K. Bełaid, T. Stróżowski, Gdańsk 2020, s. 8.

³³ S. Minajew, *Duchless. Opowieść o nieprawdziwym człowieku*, przeł. P. Podmiotło, Warszawa 2007.

³⁴ S. Jaskuła, L. Korporowicz, *Kultury narodowe w procesie wirtualizacji*, „Politeja” 2014, nr 31, s. 8.

³⁵ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, przeł. T. Kunz, Kraków 2006, s. 191.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

częściej i szerzej winien być obejmowany refleksją w kontekście jego odmienności, a jednocześnie silnego wkomponowania w nowe rodzaje rzeczywistości kultury współczesnej³⁶. W związku z tym, jak starano się udowodnić w powyższym artykule, karty współczesnej literatury rosyjskiej coraz częściej wypełniają się opisami cyborgów, demonstracją wysoko rozwiniętych technologii, mających zapewnić wieczne zdrowie i nieśmiertelność. Beletryści rosyjscy zastanawiają się, jaka będzie cena „uruchomienia” zdobyczy cywilizacji, stawiając równocześnie pytanie: czy w takiej cywilizacji człowiek pozostanie człowiekiem?

Bibliografia

- Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, tłum. T. Kunz, Kraków 2006.
- Buthakow M., *Psie serce*, tłum. B. Dohnalik, Warszawa 2018.
- Całus K., *Transhumanizm – wizja nowego człowieka*, „Historia Filozofii” 2018, nr 4.
- Cieślak A., *Golem czy postczłowiek? Transhumanizm z perspektywy nie-ludzkiej*, „Acta Humana” 2013, nr 4.
- Courtine J.J., *Wprowadzenie*, [w:] *Historia ciała. Różne spojrzenia. Wiek XX*, red. tenże, tłum. K. Belaid, T. Stróżowski, Gdańsk 2020.
- Dawkins R., *Samolubny gen*, tłum. M. Skoneczny, Warszawa 2003.
- Dostojewski F., *Biesy*, tłum. A. Pomorski, Kraków 2021.
- Dudek A., *Władimira Wojnowicza odkrywanie zamysłu, czyli „Życie jakie jest”, [w:] Realności i postmoderniści. Sylwetki współczesnych rosyjskich pisarzy emigracyjnych*, red. L. Suchanek, Kraków 1997.
- Grof S., *Poza mózg. Narodziny, śmierć i transcendencja w psychoterapii*, tłum. J. Szewczyk, Kraków 1999.
- Huxley A., *Nowy wspinały świat*, tłum. B. Baran, Warszawa 2011.
- Jaskuła S., Korporowicz L., *Kultury narodowe w procesie wirtualizacji*, „Politeja” 2014, nr 31.
- Kamińska M., *Nieczne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*, Poznań 2011.
- Marzec A., *Antropocień. Filozofia i estetyka po końcu świata*, Warszawa 2021.
- Mercer C., *Religion and Transhumanism. The Unknown Future of Human Enhancement*, „Praeger”, 17 listopada 2014.
- Minajew S., *Duchless. Opowieść o nieprawdziwym człowieku*, tłum. P. Podmiotło, Warszawa 2007.
- More M., *Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy*, <http://web.archive.org/web/20130806172107/http://www.maxmore.com:80/transhum.htm> [dostęp: 30.10.2022].

³⁶ S. Jaskuła, L. Korporowicz, dz. cyt., s. 13.

Katarzyna Duda, *Wirtualna rzeczywistość świata postnowoczesnego (na przykładzie wybranych...*

Pearce D., *The Hedonistic Imperative*, www.hedweb.com//hedethic/hedon2.html [dostęp: 30.10.2022].

Pielewin W., *Napój ananasowy dla pięknej damy*, tłum. E. Rojewska-Olejarczuk, Warszawa 2014.

Pielewin W., *S.N.U.F.F.*, tłum. A. Janowski, Konin 2018.

Remnick D., *Zmartwychwstanie. Walka o nową Rosję*, tłum. M. Słysz, Warszawa 1997.

Robski O., *Casual. Zwyczajna historia. Dyskretny urok rosyjskiej burżuazji*, tłum. M. Buchalik, Kraków 2006.

Stawnikowa O., 2017, tłum. O. Morańska, Katowice 2013.

Supa W. *Problemy antropologii budzącego v sovremennoj russkoj proze*, (Проблемы антропологии будущего в современной русской прозе), [w:] *W kręgu problemów antropologii literatury. Antropologia przyszłości*, red. W. Supa, E. Pańkowska, Białystok 2018.

Sykulski L., *Rosja i postczłowiek. Rosyjski transhumanizm i idea nieśmiertelności*, „Rosyjska Geopolityka”, 11 listopada 2019.

Szacki J., *Spotkania z utopią*, Warszawa 2000.

Tołstoj T., *Kyś*, tłum. J. Czech, Kraków 2004.

Wojnowicz W., *Moskwa 2042*, tłum. H. Broniatowska, Warszawa 1992.

Zywert A., *Przekleństwo nieśmiertelności. Rozważania o niesubordynacji (Dmitrij Głuchowski FUTU.RE)*, [w:] *W kręgu problemów antropologii literatury. Antropologia przyszłości*, red. W. Supa, E. Pańkowska, Białystok 2018.

Źródła internetowe

<http://transhuman.ru/movement> [dostęp: 30.10.2022].